

Tillsynsrapport

Förfarande med
inaktiva doktorander

Tillsynsrapport – Förfarande med inaktiva doktorander

Producerad av Högskoleverket i november 1996

Högskoleverkets rapportserie 1996:29 R

ISSN 1400-948X

ISRN HSV-R--96/29--SE

Innehåll: Juridiska avdelningen

Form: Informationsavdelningen

Tryck: Printgraf, Hägersten, november 1996

National Agency for Higher Education

Birger Jarlsgatan 43

Box 7851, S-103 99 Stockholm

Tfn/Phone: +45 8 453 70 00

Fax: +46 8 453 70 50

Regeringen
Utbildningsdepartementet

Juridiska avdelningen

Verksjurist Teresa Edelman

BESLUT

1996-10-14

Regnr 31-1288-96

Förfarande med inaktiva doktorander

Högskoleverket överlämnar härmed sin tillsynsrapport över åtgärder som kan vidtas mot inaktiva doktorander. I rapporten föreslås att högskoleförordningen (1993:100) kompletteras med bl.a. föreskrifter avseende de närmare förutsättningarna för att ett universitet eller en högskola skall kunna avregistrera en doktorand från fortsatt forskarutbildning. Rapporten bygger på remissmaterial från vissa universitet och högskolor som bedriver forskarutbildning.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektören efter föredragning av verksjuristen Teresa Edelman i närvaro av avdelningscheferna Per Eklund, Ann Fritzell, Finn Hedvall, Hans Jalling, Frank Nordberg och utredaren Jean-Pierre Zune.

Agneta Bladh

Teresa Edelman

Innehållsförteckning

Sammanfattning	6
Förfarande med inaktiva doktorander	8
1. Bakgrund	8
2. Inkomna remissvar	8
3. Remissammanställning	9
4. Gällande regler, praxis, aktuella utredningar och förslag	9
5. Högskoleverkets slutsatser och förslag till ändringar i högskoleförordningen	14
Bilaga – Remissammanställning	20

Sammanfattning

Med anledning av ett av Justitiekanslern (JK) prövat ärende (beslut 1996-02-29, dnr 1206-95-90) som avsåg frågan om ett universitet haft rätt att avföra en inaktiv doktorand från forskarutbildning har Högskoleverket inom ramen för sin tillsynsverksamhet gjort en kartläggning av behovet för universitet och högskolor att kunna vidta åtgärder mot inaktiva doktorander. Lärosätenas synpunkter och Högskoleverkets slutsatser har samlats i den här föreliggande tillsynsrapporten.

Kartläggningen har visat att inaktivitet hos doktorander utgör betydande problem vid de icke laborativa fakulteterna. Flera av de tillfrågade universitetet och högskolorna anser sig dock inte ha rättsligt stöd för att vidta några ingripande åtgärder mot doktorander som inte uppfyller vissa minimikrav vilket i sin tur äventyrar universitetens och högskolornas möjligheter att effektivt utnyttja tillgängliga resurser.

Högskoleverket har för sin del konstaterat att universitet och högskolor redan enligt nu gällande regler och praxis (med särskilt vikt lagd vid JK:s beslut) har vissa möjligheter att "avföra" eller, som Högskoleverket kallar detta förfarande, "avregistrera" inaktiva doktorander. En avregistrering innebär - enligt Högskoleverkets mening - att personen i fråga inte längre är antagen till forskarutbildning och följaktligen inte kan avlägga doktors-examen utan att ansöka och bli antagen på nytt. Med inaktiva doktorander avses i rapporten såväl sådana som utan legitim anledning under en längre tid inte har deltagit i forskarutbildning som de som inte redovisar acceptabla studieresultat. Med den innebörd av begreppet "avregistrering" som anges ovan kan en sådan åtgärd få långtgående konsekvenser. Med hänsyn härtill och mot bakgrund av det osäkra rättsläget föreslår Högskoleverket att i högskoleförordningen införs föreskrifter som närmare preciserar universitetens och högskolornas befogenheter att begränsa handledningstiden, understryker universitetens och högskolornas befogenheter att i studieplaner precisera vissa minimikrav som ställs på doktorander samt ger universitetet och högskolorna klara befogenheter att avregistrera dem som inte uppfyller kraven. Vidare föreslås införande av föreskrifter som ger doktorander möjligheter att överklaga ett beslut om avregistrering och som möjliggör för

universitet och högskolor att begränsa avregistrerade doktoranders rätt att utnyttja lärosätenas resurser vid en eventuell nyantagning.

Högskoleverket har i ett annat sammanhang avgett yttrande över en promemoria från Utbildningsdepartementet, Ds 1996:35, Studiefinansiering och examina i forskarutbildningen. I detta yttrande har Högskoleverket föreslagit vissa ändringar i högskoleförordningen bl.a. att till forskarutbildning får antas endast det antal doktorander som kan erbjudas studiefinansiering på heltid, vissa regler om handledning för heltidsdoktorander, regler om antagning av i promemorian föreslagna ”kursstuderande” och ”fritidsdoktorander” samt vissa regler om individuella villkor i fråga om behövliga resurser för genomförande av utbildningen. Även dessa ändringsförslag anges i här föreliggande rapporten.

Förfarande med inaktiva doktorander

1. Bakgrund

Justitiekanslern (JK) har i ett ärende (beslut 1996-02-29, dnr 1206-95-90) behandlat frågan om ett universitet haft rätt att avföra en doktorand från forskarutbildning när förutsättningar för avskiljande enligt 4 kap. 6 § högskolelagen (1992:1434) inte har förelagat.

Högskoleverket har inom ramen för sin tillsynsverksamhet sökt kartlägga universitetens och högskolornas åtgärder mot inaktiva doktorander. Kartläggningen har haft som syfte bl.a. att klargöra vad en sådan åtgärd som behandlats i det ovannämnda ärendet (här kallad för avregistrering) innebär för en enskild doktorand och om det föreligger behov av närmare författningsrättslig reglering av saken. Verket har genom en förfrågan den 22 april 1996 till universitet och högskolor som bedriver forskarutbildning anhållit om yttrande i frågan (bilaga).

2. Inkomna remissvar

Yttrande över remissen har avgivits av Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Linköpings universitet, Karolinska institutet (KI), Kungl. Tekniska högskolan (KTH) och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Tillfrågade universitet och högskolor har i sin tur remitterat förfrågan till fakultetsnämnderna som i sin tur vänt sig till institutionerna.

Doktorandnämnden vid Uppsala studentkår har på eget initiativ yttrat sig till Högskoleverket.

Flera universitet och högskolor betonar att situationen vad gäller inaktiva doktorander ser mycket olika ut såväl mellan lärosätens fakulteter som mellan olika institutioner. Situationen kan sammanfattas, som Uppsala universitet har gjort, att de laborativa fakulteterna inte i någon större utsträckning anser sig ha problem med inaktiva doktorander medan de icke

laborativa fakulteterna i flera fall anser sig ha behov av att vidta åtgärder beträffande inaktiva doktorander.

Flertalet av de universitet och högskolor som Högskoleverket har tillfrågat anser det rimligt att högskolorna skall kunna kräva viss miniaktivitet i forskarstudierna som villkor för att behålla erhållen utbildningsplats och att det bör finnas en möjlighet till avregistrering. En del av de tillfrågade lärosätena anser att JK:s beslut öppnar en sådan möjlighet. Många andra anser sig dock inte ha befogenhet att själva ”tvångsvis” avregistrera inaktiva doktorander. Lokala regler har sällan antagits av universiteten och högskolorna.

3. Remissammanställning

Remissammanställningen görs i en särskild bilaga och följer i dispositionen Högskoleverkets frågor.

4. Gällande regler, praxis, aktuella utredningar och förslag

I högskoleförordningen finns för närvarande inte några direkta bestämmelser om förutsättningar för att avregistrera doktorander som inte uppfyller vissa minimikrav.

I 1 kap. 4 § högskolelagen (1992:1434) stadgas att det är en gemensam angelägenhet för högskolornas personal och studenterna vid högskolorna att de tillgängliga resurserna utnyttjas effektivt för att hålla en hög kvalitet i verksamheten.

Med doktorand avses - enligt 1 kap. 6 § högskoleförordningen (1993:100) - en student som är antagen till och bedriver forskarutbildning.

Av 4 kap. 5 § högskolelagen framgår att regeringen får meddela föreskrifter om tillfällig avstängning av studenter. I 11 kap. högskoleförordningen (1993:100) har regeringen gett föreskrifter om de disciplinära åtgärderna varning och avstängning.

I 4 kap. 6 § högskolelagen anges att regeringen får meddela föreskrifter om att en student tills vidare skall avskiljas från utbildningen i fall då det finns en påtaglig risk för att studenten till följd av psykisk störning, missbruk eller

brottslighet kan komma att skada annan person eller värdefull egendom under utbildningen. Frågor om avskiljande skall enligt 4 kap. 7 § högskolelagen prövas av en särskild för högskolan gemensam nämnd vars beslut kan överklagas i förvaltningsdomstol. I en särskild förordning ges närmare bestämmelser om bl.a. förutsättningarna för och förfarandet vid avskiljande av studenter.

I 9 kap. högskoleförordningen anges vissa bestämmelser om hur forskarutbildning skall bedrivas och vad som fordras för doktorsexamen. Av 9 § framgår att för doktorsexamen fordras att doktoranden dels har blivit godkänd vid de prov som ingår i forskarutbildningen, dels har fått en vetenskaplig avhandling (doktorsavhandling) godkänd.

I 10 kap. högskoleförordningen anges bestämmelser om tillträde till forskarutbildning. I 1 § anges att till forskarutbildning får endast antas det antal doktorander som kan erbjudas godtagbara villkor i fråga om handledning och studievillkor i övrigt. Vidare stadgas det att beslut om det högsta antal doktorander som samtidigt får finnas antagna till forskarutbildning inom ett ämne fattas av fakultetsnämnden.

Med stöd av bestämmelsen i 1 kap. 4 § högskolelagen gavs universiteten och högskolorna möjlighet att i fråga om reglerna för grundutbildning själva fatta beslut om eventuella begränsningar i rätten att genomgå tentamen och genomföra praktikperioder (se prop.1992/93:1 s 43 f. och bet. 1992/93:UbU3 s.29 och 71).

Beträffande reglerna för forskarutbildning anges det i propositionen (s. 50) att fordringarna för doktorsexamen bör bestämmas och utbildningen planeras så att studierna normalt skall kräva fyra läsår om doktoranden studerar på heltid och utnyttjar undervisningen effektivt. Vidare anges det att normalregeln bör vara att en heltidsdoktorand har rätt till handledning i fyra år och en deltidsdoktorand under motsvarande tid. Departementschefen har därvid utgått från att deltidstudier normalt inte kommer att bedrivas med en alltför låg aktivitetsgrad.Handledningstiden bör - enligt uttalandet i propositionen - kunna förlängas genom beslut i fakultetsnämnd.

I specialmotiveringen till 1 kap. 4 § högskolelagen anges att bestämmelsen kan läggas till grund för sådana prioriteringar vid urval till kurser som gynnar dem som bedriver sina studier seriöst och med en rimlig framgång. Vidare

anges att med studenter avses i lagen såväl studenter i grundutbildning som forskarstuderande, om inte annat särskilt anges.

I det av JK prövade ärendet har samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid Stockholms universitet åberopat 1 kap. 4 § högskolelagen som stöd för sin åtgärd att avregistrera en inaktiv doktorand från forskarutbildningen. JK har i sitt beslut konstaterat att det inte finns något krav på stöd i lag för att en högskola skall ha rätt att företa åtgärder gentemot studenterna. Bakgrunden till lagregleringen om avskiljande anges vara bl.a. det långtgående ingripande som ett avskiljande ansågs innebära. Det har vidare ansetts lämpligt att direkt i lagen ange att påföljden avstängning har avsetts kunna förekomma. JK har i sitt beslut funnit att varken bestämmelserna om disciplinär avstängning eller om avskiljande har varit tillämpliga på den ifrågavarande åtgärden. Det är svårt - enligt JK - att se någon principiell skillnad i nu förevarande sammanhang vad gäller kravet på författningsreglering i lag eller av regeringen beslutad förordning beträffande åtgärder gentemot studenter i grundutbildning respektive i forskarutbildning. JK har vidare konstaterat att det inte står klart att Stockholms universitet valt en ordning som är lagstridig. Vid detta avgörande har JK fäst avgörande vikt vid att rätten att avlägga doktorsexamen står kvar för även en inaktiverad doktorand. JK har dock ansett att utformningen av de av samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden angivna riktlinjerna synes otydlig. Om med ”avförande” eller ”förverkande” skulle avses åtgärder med egentliga rättsliga verkningar förefaller - enligt JK - en närmare författningsreglering av saken nödvändig. JK har påpekat att frågorna måste ses från även den enskilde studentens synpunkt och att denne måste ges garantier för en saklig och allsidig prövning av frågor som rör hans möjligheter att bedriva studier. Ett krav på universiteten och högskolorna måste vara - enligt JK:s uttalande - att verksamheten i här aktuella avseenden håller hög förvaltningsrättslig standard och inom högskolan styrs av regler. Dessa frågor synes uppenbarligen - enligt JK:s mening - böra genomlysas närmare. Inte minst ansåg JK viktigt att klarlägga förhållandena kring rätten att avlägga doktorsexamen. Det bör uppmärksammas att i det av JK prövade ärendet har fakultetsnämnden fattat ett principbeslut att behörig person får avlägga doktorsexamen utan att vara antagen till forskarutbildning.

Av en utvärdering av forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området (Högskoleverkets rapportserie 1996:9 R) framgår att fakulteter, institutioner och forskarstuderande på universiteten är medvetna om att

studieavbrotten är för många, att studietiden ofta blir för långvarig, att för få avhandlingar läggs fram och att följaktligen utbildningen behöver effektiviseras. En bedömningsgrupp som har varit knuten till utvärderingsprojektet har lagt fram bl.a. följande förslag:

- En utredning tillsätts med uppdrag att utreda konsekvenser av ett beslut om att till forskarutbildning inom det språkvetenskapliga området anta endast det antal studerande som kan få doktorandtjänst på heltid under fyra år.
- Ett tillägg görs i högskoleförordningen som innebär att en institution kan avregistrera en forskarstuderande som inte genomfört sina studier på ett kvalitetsmässigt och tidsmässigt acceptabelt sätt. Beslut om avregistrering skall kunna överklagas.
- Institutionerna kan som auskultanter knyta till sig personer som kan berika seminariediskussionerna utan att de är aktiva forskarstuderande.

Riksrevisionsverket (RRV) har i sin revisionsrapport "Samhällsvetenskaplig forskarutbildning" med undertitel "Four years - not for years" (RRV 1996:52) föreslagit bl.a. följande:

- Vid sidan av huvudalternativet, den av institutionerna bedrivna normala forskarutbildningen, skulle en "privatist-väg" till disputation tillämpas som dock inte garanterar handledning från institutionens sida och den bör särredovisas i statistiken.
- Forskarutbildning är en fyraårig utbildning som skall genomföras på heltid.
- Till forskarutbildningen skall normalt antas endast de som kan studera heltid under fyra år och som kan beredas finansiering. Man bör överväga om genomförda 80 poäng på grundutbildningen skall vara ett behörighetskrav. Ett annat krav som kan diskuteras är att såväl C - och D-uppsatsers kvalitet som tidsåtgång bedöms.
- Fakultetsnämnderna skall fullt ut ta sitt ansvar för forskarutbildningens kvalitet.
- Handledarnas tjänstledighet bör prövas mot deras åtagande att handleda doktorander.
- Institutionen bör öka antalet licentiatexamen och sammanläggningsavhandlingar för att öka genomströmningen.
- Insatser för att föra fram doktorander med långa studietider till disputation bör fortsätta och i mån av behov intensifieras. Möjligheterna att avregistrera doktorander med dålig disputationssprognos bör utnyttjas.

Inom Utbildningsdepartementet har utarbetats en promemoria med förslag till vissa förändringar av studiefinansiering och examina i forskarutbildningen (Ds 1996:35). Förslagen är följande:

- Behovet av licentiatexamen ifrågasätts.
- Grundutbildningen som krav på allmän behörighet förlängs från minst 120 poäng till 160 poäng. Forskarutbildningen förkortas på motsvarande sätt från 160 poäng till 120 poäng.
- Antagning till forskarutbildning skall avse heltidsstudier.
- För var och en som antagits till forskarutbildningen bör tecknas särskilda, individuella kontrakt.
- Rätten till handledning skall begränsas till högst fyra år efter antagningen till forskarutbildningen. I den mån detta inte följer av nuvarande reglering bör universitet och högskolor ges rätt att sätta en tidsgräns för hur länge en person skall få vara antagen till forskarutbildningen alternativt ange en viss längsta tid som en doktorand får kvarstå efter det att rätten till handledning upphört.
- Parallellt med heltidsdoktorander bör det kunna finnas studerande med förvärvsarbete utanför högskolan som antagits till en eller flera specifika kurser på forskarutbildningsnivå och ”fritidsdoktorander”. Särskild antagning bör kunna göras för de olika kategorierna. Inga andra än de tre kategorierna skall delta i forskarutbildningen.
- Forskarutbildningsstatistiken bör ses över.
- Studiefinansiering skall ske i form av doktorandtjänster på heltid. Den som antagits till forskarutbildning skall ha rätt till doktorandtjänst. Antagning till forskarutbildning och tillsättning av doktorandtjänst blir då en och samma procedur.
- Annat arbete än den egna forskarutbildningen skall inte ingå i doktorandtjänsten. Tjänstledighet för annat arbete får beviljas med högst 20% av tiden för doktorsexamen. Arbetet skall kunna avse såväl arbete inom som utom högskolan.
- Förordnande på doktorandtjänst bör vid treårig forskarutbildning ske i två och vid fyraårig forskarutbildning i tre omgångar.
- Förtydligande av ansvaret för forskarutbildning (”doktorandombudsman”)
- Övergångsåtgärder: en tidsgräns bör sättas för hur länge de som antagits till forskarutbildning enligt nuvarande ordning får vara kvar - t.ex. längst till år 2003. Den som därefter vill kvarstå som doktorand får söka på nytt.

5. Högskoleverkets slutsatser och förslag till ändringar i högskoleförordningen

Av JK:s avgörande framgår att universiteten och högskolorna - redan inom ramar för gällande regler - har vissa möjligheter att besluta att rätten att vara inskriven som doktorand skall upphöra. Grunder för denna befogenhet har ansetts finnas bl.a. i bestämmelserna i 1 kap. 4 § högskolelagen om effektivt utnyttjande av de tillgängliga resurserna, i 10 kap. 1 § högskoleförordningen om antagningstak för doktorander och i ovannämnda uttalande i propositionen om begränsningar i rätten till handledning. Vid sitt ställningstagande har JK fäst avgörande vikt vid att rätten att avlägga doktorsexamen står kvar även för en inaktiverad doktorand. JK har dock ansett att frågorna bör genomlysas närmare.

Som redan tidigare påpekats har fakultetsnämnden i det av JK prövade ärendet fattat ett principbeslut att behörig person får avlägga doktorsexamen utan att vara antagen till forskarutbildning. JK har - såsom Högskoleverket uppfattat beslutet - utgått från denna situation.

I likhet med de universitet och högskolor som efterlyser en möjlighet att kunna avregistrera inaktiva doktorander anser Högskoleverket att en avregistreringsmöjlighet bör finnas. Med inaktiva doktorander bör avses såväl sådana som utan legitim anledning under en längre tid inte har deltagit i utbildningen som de som inte redovisar acceptabla studieresultat.

Av Högskoleverkets kartläggning framgår emellertid att begreppet avregistrering idag tolkas olika av de tillfrågade lärosätena. Högskoleverket gör för sin del följande bedömning av frågan om innebörden av avregistrering utifrån nu gällande rätt. I detta sammanhang bör dock först klarläggas förhållandena kring rätten att avlägga doktorsexamen.

Av definitionen av doktorand i 1 kap. 6 § högskoleförordningen samt av reglerna om tillträde till och bedrivande av forskarutbildning framgår - enligt Högskoleverkets mening - att man måste vara antagen till forskarutbildning såväl för att kunna lägga fram sin doktorsavhandling som för att avlägga doktorsexamen. Högskoleverket har uppmärksammat de synpunkter som Institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Stockholms universitet har framfört. Vidare vill Högskoleverket understryka att rättsläget har på denna punkt ändrats i förhållande till vad som tidigare gällt. Enligt de äldre bestämmelserna (8 kap. 26 § andra stycket i

högskoleförordningen 1977:263) fick nämligen doktorsexamen avläggas även av den som inte hade gått igenom forskarutbildning om han var behörig att antas.

Eftersom det - enligt Högskoleverkets tolkning av gällande bestämmelser - inte går att avlägga doktorsexamen eller ens lägga fram en avhandling utan att vara antagen till forskarutbildning, bör ett beslut om avregistrering således innebära att doktoranden förlorar sin plats i forskarutbildningen och inte kan avlägga doktorsexamen utan att ansöka och bli antagen på nytt. Högskolans beslut om avregistrering är således att anse som myndighetsutövning som kan medföra påtagliga rättsverkningar för den enskilde.

Som ovan nämnts har lärosätena redan inom ramar för nu gällande regler och praxis vissa möjligheter att avregistrera inaktiva doktorander. Med hänsyn till de långtgående rättsverkningar ett sådant beslut kan innebära och mot bakgrund av den rådande osäkerheten angående rättsläget finner Högskoleverket det lämpligt att i högskoleförordningen förtydliga högskolans befogenheter beträffande avregistrering av inaktiva doktorander.

Högskoleverket har därför i sitt yttrande över tidigare nämnd promemoria från Utbildningsdepartementet med förslag till vissa förändringar av studiefinansiering och examina i forskarutbildningen tillstyrkt att universitet och högskolor ges rätt att sätta en tidsgräns för hur länge en person skall få vara antagen till forskarutbildningen alternativt ange en viss längsta tid som en doktorand får kvarstå efter det att rätten till handledning upphört. Verket har vidare tillstyrkt att de som antas till forskarutbildning skall tillförsäkras studiefinansiering på heltid och föreslagit att i högskoleförordningen inför regler om begränsning av handledningstiden till fyra år samt regler om att universitet och högskolor skall få en i författning reglerad rätt att avregistrera doktorander som inte uppfyller de villkor för deltagande i forskarutbildning som ställs upp av högskolan. Verket har också föreslagit att den som har avregistrerats efter ansökan skall kunna antas på nytt dock endast som "kursstuderande" eller "fritidsdoktorand" om inte synnerliga skäl föranleder annat. Beslut om avregistrering skall - enligt Högskoleverkets förslag - kunna överklagas till Överklagandenämnden för högskolan. Högskoleverket har vidare tillstyrkt förslag i promemorian angående antagning av "kursstuderande" och "fritidsdoktorander" och föreslagit regler angående individuella villkor för doktorander i fråga om behövliga resurser för genomförande av utbildningen.

Med hänsyn till att situationen vad gäller inaktiva doktorander ser mycket olika ut såväl mellan olika universitet och högskolor som mellan fakulteter och institutioner vid ett visst lärosäte anser Högskoleverket att de närmare reglerna om villkoren för att delta i forskarutbildningen samt närmare förutsättningar för avregistrering bör utformas av lärosätena. Därvid bör lärosätena uppmärksamma såväl jämställdhetsaspekten som de skäl som bör grunda rätt till förlängning av den tid doktoranden får vara kvar i forskarutbildningen som t.ex. föräldraledighet, militärtjänstgöring, vissa förtroendeuppdrag, forskningsstipendier och i vissa fall annat arbete. Reglerna bör vara klart utformade och hålla en hög förvaltningsrättslig standard. Högskoleverket har med hänsyn till de varierande förhållandena funnit lämpligt att föreslå endast vissa allmänna rambestämmelser som bör finnas i högskoleförordningen.

Dessa synpunkter och förslag aktualiseras också i samband med den nu genomförda kartläggningen av förfarande med inaktiva doktorander varför Högskoleverket även i detta sammanhang föreslår följande ändringar i högskoleförordningen (författningsförslagen anges kursivt):

I. Högskoleverket föreslår att i högskoleförordningen införs regler om att universitet och högskolor i studieplanen skall ange vissa villkor för deltagande i forskarutbildningen och pröva fråga om avregistrering av doktorander som inte uppfyller dessa villkor. Den som har avregistrerats bör kunna söka i konkurrens med övriga sökande och antas på nytt. Vid en sådan nyantagning bör han/hon dock inte ha någon ovillkorlig rätt till handledning och inte förordnas på doktorandtjänst om inte synnerliga skäl föranleder annat. Lämpliga antagningsformer skulle kunna vara de i departementets promemoria föreslagna formerna: ”kursstuderande” eller ”fritidsdoktorand”.

Beslut om avregistrering bör kunna överklagas till Överklagandenämnden för högskolan.

Författningsförslag:

I 9 kap. 6 § högskoleförordningen föreslås att lägga till ett andra stycke med följande innehåll:

I studieplanen anges också andra villkor för deltagande i forskarutbildningen.

(Genom detta stadgande skulle lärosätenas möjlighet att föreskriva viss ”minimiaktivitet” kunna fastläsas.)

I 10 kap. Tillträde till forskarutbildning bör föras in en ny rubrik och två nya paragrafer:

Avregistreringsförfarande

7 § Doktorand som inte uppfyller de villkor för deltagande i forskarutbildningen som ställs upp av högskolan kan avföras från utbildningen (avregistrering).

Den som har avregistrerats kan efter ansökan bli antagen på nytt, dock endast som fritidsdoktorand eller kursstuderande om inte synnerliga skäl föranleder annat.

8 § Fråga om avregistrering av doktorander avgörs av högskolan.

13 kap. Överklagande

2 § Till Överklagandenämnden för högskolan får följande beslut av en högskola överklagas, nämligen

1. beslut om tillsättning av annan tjänst än doktorandtjänst eller vikariat på tjänst vid statlig högskola,
2. beslut om att sökande inte uppfyller kraven på behörighet för att bli antagen till grundläggande högskoleutbildning,
3. beslut om tillgodoräknande av kurs,
4. avslag på en students begäran om befrielse från en obligatoriskt utbildningsmoment,
5. avslag på en students begäran att få examensbevis eller utbildningsbevis
samt
6. beslut om avregistrering av en doktorand från forskarutbildning.

Beslut av nämnden får inte överklagas.

2. Högskoleverket anser det ändamålsenligt att i högskoleförordningen införa en klar regel att rätten till handledning begränsas till fyra år.Handledningstiden bör dock kunna förlängas på grund av sådana skäl som föräldraledighet, sjukdom, militärtjänstgöring och vissa förtroendeuppdrag. Även stipendier för utlandsstudier och andra ändamål som har samband med forskning samt annat arbete i en viss mindre omfattning bör kunna läggas till grund för förlängning av handledningstiden. Doktoranden bör dock alltid ha rätt till handledning under den tid han/hon har utbildningsbidrag/doktorandtjänst. Denna rätt bör avse enbart heltidsdoktorander i den reguljära forskarutbildningen, dvs inte kursstuderande och fritidsdoktorander.

Författningsförslag:

9 kap. Forskarutbildning

Handledare

7 § För varje *heltidsdoktorand* skall utses en eller flera handledare. Om flera handledare utses, skall en av dessa utses till huvudhandledare. Doktorander har rätt till handledning under *under fyra år. Om det finns särskilda skäl får fakultetsnämnden medge att handledning ges under längre tid.*

Handledaren skall i en individuell studieplan precisera kraven på kunskaper för varje doktorand.

En doktorand som begär det skall få byta handledare.

3. Högskoleverket föreslår (efter att ha tillstyrkt motsvarande förslag i departementets promemoria) att det införs regler att parallellt med heltidsdoktorander inom den reguljära forskarutbildningen anta doktorander till en specifik forskarutbildningskurs samt ”fritidsdoktorander”. Med fritidsdoktorander bör avses sådana som har sin försörjning ordnad på något annat sätt än genom doktorandtjänst samt de som tidigare avregistrerats på grund av inaktivitet eller bristande studieresultat och antagits på nytt. I likhet med vad som anges i departementets promemoria anser Högskoleverket att det bör krävas ett särskilt antagningsförfarande för fritidsdoktorander och kursstuderande. Doktorander som inte finansieras genom utbildningsbidrag/doktorandtjänst bör vidare inte ha någon ovillkorlig rätt till handledning.

Högskoleverket föreslår vidare, i stället för det i departementets promemoria tilltänkta doktorandkontraktet, att det i högskoleförordningen under bestämmelserna om tillträde till forskarutbildning införs regler om att individuella villkor i fråga om behövliga resurser för genomförande av utbildningen skall fastställas för varje doktorand. Den föreslagna författningssändringen kan underlätta bestämmande av individuella villkor för de olika kategorierna av doktorander.

Författningsförslag:

10 kap. Tillträde till forskarutbildning

Allmän bestämmelse

1 § Till forskarutbildning får endast antas det antal doktorander som kan erbjudas *studiefinansering på heltid samt* godtagbara villkor i fråga om handledning och studievillkor i övrigt. *Utöver heltidsdoktorander får särskilt antas doktorander som har sin försörjning ordnad på annat sätt (kursstuderande och fritidsdoktorander).* Individuella villkor i fråga om behövliga resurser för genomförande av utbildningen fastställs för varje doktorand. Beslut om det högsta antal doktorander som samtidigt får finnas antagna till forskarutbildning inom ett ämne fattas av fakultetsnämnden.

De föreslagna ändringarna i högskoleförordningen bör ge lärosätena större möjligheter att effektivt utnyttja de tillgängliga resurserna utan att äventyra doktorandernas rättssäkerhet.

Högskoleverket avser att inom sin tillsynsverksamhet följa utformningen av det regelverk och den praxis som utvecklas på lokal nivå.

Bilaga

Remissammanställning

- *Hur förhåller sig universitetet/högskolan mot inaktiva doktorander? Vidtages några särskilda åtgärder mot denna kategori? Vilken grad av inaktivitet från doktorandens sida kan föranleda sådan åtgärd?*

De flesta lärosätena försöker följa upp sina doktoranders arbete och aktivera de som ligger i riskzonen. De vanligaste åtgärderna är halvtidskontroller då sakkunniga granskar forskningsarbete (KI), årliga utvärderingar och rapporter, årliga genomgångar av samtliga doktoranders studieresultat inför forskarutbildningskommitténs arbete med att fördela doktorandtjänster och utbildningsbidrag (Umeå universitet), särskilda brev till de inaktiva och klargörande i andra former för inaktiva doktorander att de inte kan påräkna handledning, kallelser till seminarier och seminarieutrymme om de inte själva tar initiativ till att återuppta studierna.

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet har skärpt kriterierna för antagning till forskarutbildning bland annat vad gäller kraven på projektbeskrivning.

Inaktiva doktorander överförs ofta till gruppen ”studieuppehåll” eller ”studieavbrott” vilket innebär att de inte erhåller information och inte finns med i listor rörande intern statistik.

Många fakultet tillämpar den praxis att en doktorand som utan att meddela sig gör studieuppehåll kan återgå till studierna om handledarfrågan kan ordnas. Vid vissa läroanstalter (t.ex. KTH) har studerande som anmält studieuppehåll företrädare framför dem som utan anmälan avbrutit studierna.

Vid Linköpings Tekniska högskola innebär i normalfallet antagning till forskarutbildning samtidigt förordnande på doktorandtjänst. Fenomenet inaktiva doktorander behöver då, enligt högskolan, inte uppstå.

Uppgifterna om doktorandernas aktivitetsgrad rapporteras till SCB. Om doktoranden rapporteras ”noll aktiv” i fyra terminer utan en godkänd orsak till studieuppehåll ingår han/hon inte längre i SCB:s statistik.

Vid de flesta universitet/högskolor betraktas aktivitet under 10% av heltidsarbete som lika med ingen aktivitet alls. De särskilda åtgärderna i form av temporär förlust av rätten till handledning och deltagande i utbildningen tillgrips i de flesta fall först efter ca 2 års inaktivitet. Med inaktivitet vill många universitet/högskolor jämställa brist på godtagbara studieresultat. I KTH:s interna föreskrifter finns en rekommendation om att studieaktiviteten, med undantag för då studieuppehåll anmälts, under längre tid inte bör understiga 33% av heltidsstudier. Flera universitet betonar att situationen vad gäller inaktiva doktorander ser mycket olika ut såväl mellan universitetens fakulteter som mellan olika institutioner. Situationen kan sammanfattas, som Uppsala universitet har gjort, att de laborativa fakulteterna inte i någon större utsträckning anser sig ha problem med inaktiva doktorander medan de icke laborativa fakulteterna i flera fall har behov av att vidta åtgärder beträffande inaktiva doktorander. En del lärosäten kräver minst 20 kurspoäng under tre på varandra följande terminer eller studieaktivitet motsvarande en tredjedels av heltidsarbete. Föräldraledighet, sjukdom, militärtjänst, vissa förtroendeuppdrag o.d. utgör exempel på legitima skäl till studieuppehåll.

- *Har universitetet/högskolan antagit några särskilda föreskrifter beträffande inaktiva doktorander? Vad innehåller i så fall dessa föreskrifter? Hur handläggs i förekommande fall dessa ärenden inom universitetet/högskolan?*

De allra flesta lärosätena har inte antagit några särskilda föreskrifter beträffande inaktiva doktorander.

Uppsala universitet:

Universitetet har inte fastställt några generella regler vad avser inaktiva doktorander. De enda generella regler som fastlagts av universitetet vad avser forskarutbildningen är relaterade till studiefinansieringen.

Historisk-filosofiska sektionsnämnden:

Beslut 1994-12-20: ”Forskarstuderande har rätt att behålla tilldelad studieplats under förutsättning att han/hon fortlöpande bedriver aktiva studier.

Detta skall anses vara fallet så länge den forskarstuderande under tre på varandra följande terminer tenderar för sammanlagt minst 20 kurspoäng eller skriftligen redovisar motsvarande framsteg i avhandlingsarbetet. Om studierna försenas till följd av anmäld föräldraledighet, sjukdom, militär-tjänstgöring, förtroendeuppdrag inom studerandeorganisation eller andra av prefekten accepterade skäl förlängs treterminsperioden i motsvarande mån.

Om forskarstuderandes prestationer understiger vad som anges i föregående stycke, får prefekten konstatera att aktiva studier inte längre bedrivs. Den som förlorar studieplats i forskarutbildningen på grund av otillräckligt studieaktivitet kan ansöka om återkomst till studierna. Återupptagande av aktiva studier är beroende av antalet studieplatser och villkoren beslutas av respektive institution.”

Beslutet innebär att doktorander inte skall avregistreras från utbildningen på grund av passivitet men temporärt förlorar rätten till handledning.

Teologiska fakultetsnämnden:

Nämnden har 1994-06-02 antagit riktlinjer för forskarutbildningen. I dessa riktlinjer uttalar fakultetsnämnden att doktorand som har varit inaktiv (studieavbrott) i mer än två år bör på nytt ansöka till forskarutbildningen. Nämnden är medveten om att detta inte håller vid en formell juridisk prövning.

Lunds universitet:

Några åtgärder av innebörden att avregistrera eller i annan mening avföra doktorander från forskarutbildningen har ej vidtagits.

Göteborgs universitet:

Universitetet har inga särskilda föreskrifter utöver de som fastställts av den humanistiska fakulteten. Det förekommer ingen ensidig avregistrering för närvarande. Men även när passiva doktorander önskar återuppta studierna uppstår ofta resursproblem i form av handledning, m.m.

Fakultetskansliet för konst och humaniora (anvisningar fastställda 14 december 1995):

- En doktorand förutsätts normalt vara aktiv, det vill säga ägna minst 50 % av sin arbetstid åt forskningen. Doktoranden har under 16 terminer rätt att få del av institutionens forskarutbildningsresurser. Här i inbegripes rätt till handledning, att delta i seminarier och övrig doktorandverksamhet

och att söka medel för forskning och resor.

- Om en doktorand aktivt bedrivit sin forskarutbildning under åtta terminer utan att ha gjort avgörande steg fram mot en godtagbar licentiat- eller doktorsexamen skall professorer och handledare i ämnet tillsammans med doktoranden diskutera igenom arbetets fortskridande för att bedöma förutsättningarna för ett fortsatt arbete. Doktoranden kan på detta stadium avrådas från att fortsätta.
- En doktorand kan hos prefekten begära att bli betraktad som passiv under en period av högst två år.
- En doktorand som varit frånvarande från forskarutbildningen mer än två år utan att ha anhållit om att betraktas som passiv kan endast återuppta sin utbildning efter anmälan hos prefekten. Doktoranden skall då beredas plats i forskarutbildningen snarast, dock senast inom ett år.

Stockholms universitet: universitetet har inga generella föreskrifter.

Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden:

Beslut 1993-01-20 angående forskarutbildningen: Doktorand har rätt att behålla tilldelad utbildningsplats under förutsättning att han/hon fortlöpande bedriver aktiva studier. Detta skall anses vara fallet så länge doktoranden under tre på varandra följande terminer förvärvar sammanlagt minst 20 kurspoäng eller skriftligen redovisar motsvarande framsteg i avhandlingssarbetet. Om studierna försenas till följd av föräldraledighet, sjukdom, militärtjänstgöring, eller förtroendeuppdrag inom studerandeorganisation, förlängs treterminsperioden i motsvarande mån.

Om doktorandens prestationer understiger vad som anges i föregående stycke, kan institution besluta att aktiva studier inte längre bedrivs och att utbildningsplatsen förverkats. Den ledigblivna studieplatsen får tilldelas annan studerande vid nästa antagningstillfälle. Den som förlorat utbildningsplats i forskarutbildningen på grund av otillräcklig studieaktivitet kan ansöka om återantagning men konkurrerar då på lika villkor med nysökande.

Utdrag ur protokoll 1993-10-20: Frågan om rätten att examineras för lic resp doktorsexamen utan att vara antagen till forskarutbildning. Fakultetsnämnden konstaterade att denna rätt föreligger men att prövning skall ske av fakultetsnämnden i varje enskilt fall. Ansökan skall i dessa fall ställas till fakultetsnämnden och medföljas av yttrande från respektive institutionsstyrelse.

Vidare beslöt fakultetsnämnden att examina avlagda utan antagning till forskarutbildningen ej skall medräknas som prestationsgrundande vid beslut om fördelning av doktorandtjänster mellan institutioner eller eljest i fakultetsnämndens budget.

Naturgeografiska institutionen:

Institutionen har erhållit meddelande om möjlighet att överföra inaktiva doktorander till en grupp med beteckningarna ”studieuppehåll” (kan återkomma efter anmälan om intresse) eller ”studieavbrott” (måste söka på nytt)

- *Om universitetet/högskolan avför eller avregistrerar inaktiva doktorander - vilka möjligheter finns för dessa att återkomma och avlägga doktors-examen?*

De allra flesta lärosätena anser att man inte behöver vara antagen som forskarstuderande för att få disputerat och förordar denna ordning. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Stockholms universitet anser dock att denna ordning är oförenlig med förhållandet att det är fråga om en examen.

Efter avregistrering får doktoranderna i de flesta fall återkomma först efter ansökningsförfarande i konkurrens med andra sökande. Vissa lärosäten anser att doktorander alltid skall kunna få återkomma och återuppta sina studier.

Uppsala universitet:

Avregistrering av en doktorand görs idag, där så kan ske, endast efter samråd med doktoranden. Begränsningen av rätten till handledning utnyttjas dock inom vissa fakulteter/sektioner. Om, efter avregistrering, en doktorand önskar att vid senare tillfälle slutföra doktorandstudierna prövas förnyad registrering inom forskarutbildningen i vanlig ordning.

Stockholms universitet:

Juridiska fakultetsnämnden:

Det är alltid möjligt att disputerat även utan handledare. Enligt juridiska fakultetens tillämpningsföreskrifter för forskarutbildning kan dock en icke

godkänd avhandling resultera i att statligt tryckningsbidrag inte utgår. För att få ut examen krävs utöver godkänd avhandling genomgångna obligatoriska kurser.

Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden:

Rätten till examination kvarstår även för de som förlorat sin utbildningsplats.

Matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnden:

Doktorander som förlorat sin utbildningsplats kan ansöka om återantagning på samma villkor som nysökande.

Man behöver inte vara antagen till forskarutbildningen för att disputera. Huvudsaken är att man uppfyller behörighetskraven. Vill man däremot få ut sin examen måste kursdelen ha klarats av.

Fysikum:

Man behöver inte vara antagen för att disputera. Huvudsaken är att examinator kan utses och att övriga bestämmelser för disputation följs. Kursdelen måste vara uppfylld för att examen skall kunna utfärdas. Någon spärr mot att åter bli antagen som forskarstuderande tillämpas inte. Ingen vid Fysikum har avförts och sedan återantagits igen. Däremot har forskarstuderande bytt forskargrupp.

Matematiska institutionen:

Vi anser att man bör kunna komma tillbaka. Om man emellertid har utnyttjat handledning i fyra år så bör man inte kunna kräva mer.

Institutionen för organisk kemi:

Om en doktorand slutar sin tjänst och senare vill återkomma får han söka ny tjänst i konkurrens med andra sökanden.

Naturgeografiska institutionen:

De som förts till gruppen ”studieuppehåll” kan återkomma efter anmälan om intresse. Vid ”studieavbrott” måste eleverna söka på nytt.

Institutet för folklivsforskning:

Inaktiva bör tillåtas komma tillbaka utan formell antagningsprocedur men bör uppmanas att presentera en plan för studierna.

Institutionen för journalistik, medier och kommunikation:

Avregistrering måste rimligen avse att en doktorand stryks ur förteckningen över vilka som antagits till forskarutbildning. Sådan avregistrering har hittills inte varit aktuell vid JMK, men det blir naturligtvis alltmer angeläget att kunna vidta en sådan åtgärd. Det synes fullständigt orimligt att kvarstående i doktorandutbildning skall kunna vara en livslång rättighet, och det kan bara vara ägnat att dra löje över hela utbildningen i omvärldens ögon.

Det talas i JK:s text om rätten att avlägga doktorsexamen utan att vara antagen till forskarutbildning. Denna rätt synes direkt oförenligt med förhållandet att det just är fråga om en examen. För att få denna examen måste man delta i kurser och seminarier under flera år, och det kan inte rimligen vara så att vem som helst när som helst skall kunna kräva att få delta i dessa. Det finns då ingen anledning att överhuvudtaget diskutera regler för eventuell avregistrering om den som avregistreras ändå har rätt att delta i utbildningen.

Vad det handlar om är möjligen rätten att lägga fram en doktorsavhandling, en rätt som då skulle kunna härledas till den gamla formen av avhandling för doktorsgrad. Med vår nuvarande forskarutbildning i Sverige synes det dock ytterst otidsenligt att vem som helst skulle kunna kräva att få lägga fram en doktorsavhandling.

Ett sätt att undvika en del av problemet är att antagningen till forskarutbildningen sker i två steg, där man först efter ett framgångsrikt fullgjort första helårsstudium slutligt antas. En likartad princip tillämpas inom medie- och kommunikationsvetenskap (liksom i flera andra ämnen) genom att särskild behörighet till forskarutbildningen kräver magisterkurs. Doktorandens framgång på D-nivå, framför allt vad gäller uppsatsen, får alltså avgörande betydelse vid bedömningen av de sökande.

Institutionen för spanska och portugisiska:

Det är lämpligt att kunna avföra eller avregistrera en doktorand. Institutionen välkomnar JK:s beslut som öppnar vägen för en sådan rutin. Praxis bör vara att det står doktoranden fritt att ansöka om att ånyo antas till forskarutbildningen i konkurrens på lika villkor med andra kandidater.

Centrum för kvinnoforskning:

Det är angeläget att könsaspekter beaktas när frågan utreds. Mer eller mindre tämporära avhopp under doktorerandet uppfattas i vart fall gälla kvinnor mer än män. Det har förekommit att kvinnliga doktorander återupptagit forskarstudierna efter avsevärd tid och lagt fram förtjänstfulla avhandlingar. Ibland tycks förklaringen vara att en tidigare icke accepterad forskningsinriktning, som t.ex. den könsteoretiska, blivit mer välsedd.

Centrum vill genom detta yttrande ifrågasätta nödvändigheten av att formellt avskilja inaktiva doktorander.

Umeå universitet:

I humanistiska ämnen finns inte någon antagningsbegränsning, varför en avförd doktorand, som uppfyller behörighetskraven enligt 10 kap. 2-4 §§ högskoleförordningen, alltid kan antas på nytt. Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten ställer tillgång till handledare som villkor för att låta doktorander återkomma.

Linköpings universitet:

Ingen definitiv avregistrering sker vid *Linköpings Tekniska Högskola*. Rekommendationen till institutionerna är i stället att den forskarstuderande registreras med studieavbrott/studieuppehåll. Han/hon kan sedan återkomma för att avlägga examen, varvid aktivering sker i studeranderegistret.

KI:

Om avregistrering sker kan doktoranden omedelbart återuppta sina studier.

- *Anser universitetet/högskolan att frågan om hur man skall förfara med inaktiva doktorander generellt sett är ett problem? Föreligger det ett behov av en central reglering från statsmakternas sida? Om så är fallet, hur bör dessa regler utformas och vad bör de innehålla?*

Av yttrandena synes framgå att förekomsten av inaktiva doktorander är ett problem av varierande grad vid vissa fakulteter och institutioner. Vid andra fakulteter är frågan av mindre betydelse.

En del av remissinstanser tillstyrker att någon form av central reglering sker av frågan från statsmakernas sida. Stockholms universitet och flera av dess fakultet och institutioner samt vissa andra lärosäten anser dock att frågan kan lösas inom ramen för gällande lagstiftning. Vissa ställningstagande redovisas nedan.

Uppsala universitet:

Universitetet anser inte att frågan om inaktiva doktorander generellt sett är ett betydande problem. Det är dock angeläget att kunna erbjuda en forskarutbildning som är så effektiv som möjligt för det stora flertalet och som på bästa sätt utnyttjar tillgängliga resurser. Därför finns ett behov av att i vissa fall kunna avföra och avregistrera inaktiva doktorander från forskarutbildningen och därigenom ställa befintliga resurser till de aktiva doktorandernas förfogande. En central reglering av dessa frågor bör göras och kopplas till prestationer i forskarutbildningen och inte endast till närvaro vid seminarier m.m. I högskoleförordningen kan exempelvis en föreskrift införas om att vid högskolor som bedriver forskarutbildning skall skyldighet finnas att fatta beslut om villkor för studiernas bedrivande. En sådan reglering bör göras som en rambestämmelse på ett sådant sätt att avregistrering blir möjlig men inte tvingande om aktiviteten bedöms för låg. Innan avregistrering sker skall dock kontakt ha tagits med doktoranden i fråga. Föräldraledighet, sjukdom, militärtjänstgöring liksom förtroendeuppdrag inom studerandeorganisation eller motsvarande skall aldrig medföra risk för avregistrering.

Historisk-filosofiska sektionsnämnden:

Passiva doktorander är en potentiell belastning för institutionerna. Eftersom passiva doktorander kan önska återuppta sina studier måste en viss handledningsberedskap finnas och därigenom miskas de tillgängliga resurserna för övriga doktorander. I praktiken innebär högskoleförordningens takregler att passiva doktorander i viss utsträckning står i vägen för studerande som önskar ansöka om antagning till forskarutbildning. Helt passiva doktorander skall efter en viss tid kunna avregistreras. Begreppet ”aktivitet” skall kopplas till prestationer inom forskarutbildningen - inte endast till närvaro vid exempelvis seminarier.

Nämnden konstaterar att passiva doktorander är ett problem och att det bör finnas möjlighet att helt avregistrera passiva doktorander från forskarstudierna. Centrala direktiv är önskvärda och dessa bör omfatta riktlinjer om vilken prestationsgrad doktoranden skall uppvisa för att räknas som aktiv, en definition av begreppet ”passiv doktorand”, samt bestämmelser om antal år

en passiv doktorand kan stå kvar i denna kategori utan att avregistreras från utbildningen.

Litteraturvetenskapliga institutionen

De regler som antagits av historisk-filosofiska sektionsnämnden, dvs att en doktorand som uppvisar lägre aktivitet än studier på tredjedelsfart (20 kurspoäng eller motsvarande inom de senaste tre terminerna) definieras som inaktiv och förlorar temporärt rätten till handledning, är en kompromiss som kan tillgodose både antagna doktoranders rättssäkerhet och kraven på möjlighet att kontinuerligt anta nya doktorander. Ett system där inaktiva doktorander behåller sin plats på forskarutbildningen men inte omedelbart kan göra anspråk på handledning ter sig därför mycket rimligt.

Doktorandnämnden vid Uppsala studentkår motsätter sig att möjligheterna att avskilja doktorander från forskarutbildning skulle ökas. Enligt deras uppfattning är problemet med inaktiva doktorander ytterst överdrivet. Den nuvarande ordningen är fullt tillräcklig.

Lunds universitet:

Det är angeläget att en översyn av regelsystemet görs i syfte att klargöra högskolans befogenheter när det gäller att vidta sådana åtgärder att resurserna för forskarutbildning kan utnyttjas på effektivast möjliga sätt utan att samtidigt den enskilde studerandens rättigheter åsidosätts. Statsmakternas krav på högskolan att bedriva effektiv verksamhet som på bästa sätt tar tillvara utbildningsresurserna innebär att högskolan i sin tur också måste kunna ställa krav på att de studerande aktivt medverkar i utbildningen. Detta leder till slutsatsen, att högskolan också, i de fall man inte kan lösa uppkomna problem genom överenskommelser med de enskilda studenterna, måste ges entydiga författningsmässiga möjligheter att vidta sådana åtgärder att verksamheten kan bedrivas på avsett sätt. Universitetet vill i likhet med Lunds Tekniska högskolas styrelse peka på vad också JK konstaterar i sitt beslut, nämligen att frågan om att ”avföra” studerande i forskarutbildningen också i princip gäller studerande i grundläggande utbildning och att de problem som kan uppkomma sannolikt är både mer omfattande och mer komplicerade när det gäller dessa. Inte minst gäller detta inom mer sammanhållna utbildningsprogram, där t.ex. möjligheterna att återkomma till en påbörjad utbildning efter en längre tids frånvaro kan vara starkt begränsade till följd av exempelvis förändringar i kursutbudet.

Det finns därför skäl att ge högskolan författningsmässiga möjligheter att vidta åtgärder för att avföra inaktiva studenter även från den grundläggande utbildningen.

Göteborgs universitet:

Det finns ett behov av att lokalt kunna föreskriva förfarandet med inaktiva doktorander som inkluderar möjlighet till avregistrering i de fall en forskarstuderande inte genomför sina studier på ett tidsmässigt och kvalitetsmässigt acceptabelt sätt. Ett tillägg som öppnar denna möjlighet bör därför göras i högskoleförordningen.

Humanistiska fakultetsnämnden:

Frågan om lågaktiva forskarstuderandes rätt till deltagande i forskarutbildningen, ianspråktagande av handledningsresurser m.m. har på sistone starkt engagerat fakultetsnämnden. Nämnden anser det viktigt att utnyttja fakultetens resurser på det mest ändamålsenliga sättet. Detta gäller även fördelningen av handledarresurserna. Med tanke på att doktorander har rätt till handledning endast under en begränsad tid är det viktigt att denna sätts in under de perioder doktoranderna gör meningsfulla insatser. Mot bakgrund av detta finner fakultetsnämnden att institutionerna måste kunna välja att ge handledning och tillföra andra resurser i den omfattning som det anses lämpligt med hänsyn till studentens situation. Om en student inte är aktiv är det ett giltigt skäl att tills vidare inte ge ytterligare resurser. Däremot har fakultetsnämnden inte funnit det möjligt att slutgiltigt avskilja eller avregistrera en forskarstuderande från forskarutbildningen. Enstaka institutioner avför dock passiva doktorander från utsändningslistor av olika slag. Rätt att examineras (inkl. disputeras) för avläggande av doktorsexamen - med eller utan handledarinsatser - anses alltid föreligga. Nämnden ansluter sig till det förslag som bl.a. framförs av bedömningsgruppen i rapporten "Forskarutbildningen inom det språkvetenskapliga området. En utvärdering." (Högskoleverkets rapportserie 1996:9R), nämligen att det i högskoleförordningen införs ett tillägg som innebär att en institution kan avregistrera en forskarstuderande som inte genomför sina studier på ett kvalitetsmässigt och tidsmässigt acceptabelt sätt samt - med hänvisning till att ett sådant beslut innebär myndighetsutövning - att det kan överklagas.

Stockholms universitet:

Universitetet anser inte, med hänvisning till JKs beslut i aktuellt ärende samt till de åtgärder fakultetsnämnderna vidtagit, att en central reglering från statsmakternas sida är nödvändig.

Juridiska fakultetsnämnden instämmer och tillägger att det vore ytterst effektivt med ett större tillskott av finansierade tjänster.

Matematisk-naturvetenskapliga fakultetsnämnden:

Inaktiva doktorander utgör idag inte något problem, t.ex. de hindrar inte andra studerande att antas till forskarutbildningen. Med hänsyn till effektiviteten är det rimligt att det av högskoleförordningen framgår att högskolorna har rätt att kräva viss miniaktivitet i forskarstudierna som villkor för att behålla erhållen utbildningsplats.

Filmvetenskapliga institutionen:

En medelstudietid är på över 13 år. Minst en handfull av de som registrerar sig för en aktivitet på minst 30 procent har i realiteten varit inaktiva och därför borde avföras. En genomtänkt avförandepaxis kan komma till rätta med det systemfel som nu råder inom forskarutbildningen. Som komplement kunde man tänka sig ett antagningsförfarande som gällde enbart fyra år. På basis av de prestationer som då fullgjorts skulle den studerande kunna tilldelas en andra antagningsperiod om maximalt 6 år dvs. upp till den idag stipulerade längsta handledningsgränsen. Om prognosen inte tyder på att den studerande har förmåga att framgångsrikt fullfölja utbildningen bör ett avförande ske efter 4 år. Självfallet måste ett sådant beslut kunna överklagas, t.ex. hos Högskoleverket.

Institutionen för journalistik, medier och kommunikation:

Det krävs absolut en tydligare central reglering men den bör vara generell och tillåta anpassning till de förhållanden som råder inom olika fakultetsområden. En inaktiv student som inte angett klara skäl för sitt ”studieuppehåll” bör efter fyra terminer inte längre ha rätt till handledning eller kursdeltagande. Det bör då också innebära att man måste ansöka på nytt till forskarutbildningen för att kunna avlägga doktorsexamen.

Konstvetenskapliga institutionen:

Ur resurssynvinkel - inget allvarligt problem. Studenter som är passiva kräver inga insatser i form av handledning etc. Det största problemet är kanske att

de passiva doktoranderna tenderar att aktivera sig när institutionen ordnar doktorandekurssioner, och att deltagarna på dessa därmed till stor del kommer att utgöras av personer som i övrigt inte har någon kontakt med forskarutbildningen.

Allvarligare är de konsekvenser den stora skaran av mer eller mindre passiva doktorander kan ha för inställningen till forskarutbildning. Risken är att den framstår inte som professionell utbildning för kommande yrkesutövare utan som ett slags kvalificerad sysselsättningsterapi för pensionärer, eller i varje fall något som man kan sköta med vänster hand och i mån av tid.

Det är viktigt att till studenterna förmedla budskapet att universitet ställer upp med handledning och undervisning men i gengäld förväntar sig en aktiv insats från doktoranderna sida. Detta torde inte kunna åstadkommas utan inskränkningar i rätten att utan tidsgräns kvarstå som doktorand.

Mer ändamålsenligt än att avföra de mest passiva studenterna torde vara att begränsa studietiden för alla - exempelvis till tio år. Om särskilda skäl föreligger - till exempel i form av att avhandlingsarbetet är nära sin avslutning - kunde förlängning medges med ett år i taget. Detta vore ett mycket smidigare system än selektiv avstängning. Möjligen kan detta genomföras redan inom ramen för nu gällande bestämmelser.

Historisk-filosofiska och språkvetenskapliga fakultetsnämnderna:

I flertalet studieplaner för forskarutbildning i humanistiska fakultetens ämnen i Stockholm finns numera inskrivet dels att doktorand har rätt till handledning endast om studierna bedrivs med minst 30 procents aktivitet, dels att rätten till handledning upphör efter 10 år. Dessa åtgärder kan komma att i allt väsentligt lösa de problem, som tidigare varit förenade med inaktiva doktorander, och vi anser därför att det inte finns behov av central reglering från statsmakternas sida.

Doktorander kan dock komma att registrera sig för 30 procents aktivitet trots att de de facto har en betydligt lägre aktivitetsgrad. Detta problem bör emellertid kunna lösas genom att man inom fakulteten preciserar de krav som måste ställas på doktorander.

Litteraturvetenskapliga institutionen:

De regler för handledning etc. som numera gäller för forskarutbildningen i praktiken fungerar väl under förutsättning att dessa konsekvent efterlevs.

Institutionen för lingvistik:

Den inaktiva gruppen - dvs doktorander med aktivitetsgrad <10% belastar inte nämnvärt institutionens resurser. En del av de inaktiva doktorandena är legitimt inaktiva. Avföring av inaktiva doktorander måste då grundas på något annat än enbart aktivitetsgrad.

Den grupp som bereder institutionen de största problemen är överliggarna. Eftersom merparten doktorander inte blir klara med examen på minimi-tiden är det viktigt att inse att man inte heller i detta fall enbart kan se till den mer mekaniska tidsfaktorn utan att det avgörande är den kvalitativa bedömningen av doktorandens insatser hittills och den på dessa grundade prognosen. Såväl handledarna som den enskilda doktoranden skulle bli betjänta av en central reglering i överliggarfallet. För doktoranden är det en rätt-säkerhetsfråga och för handledaren en fråga om att kunna sätta berättigad press på doktoranden.

Institutionen för spanska och portugisiska:

Det huvudsakliga problemet med de inaktiva forskarstuderandena ligger i att dessa studenter när som helst har rätt att gå upp i aktivitetsgrad och då göra anspråk på handledning. Ur planeringssynpunkt är detta oacceptabelt. En annan typ av problem uppstår när en doktorand trots angiven (och eventuellt också faktisk) hög aktivitetsgrad under en längre tid (ca 2 år) inte gör några framsteg inom forskarutbildningen. I båda fallen - låg aktivitetsgrad resp. obefintliga studieresultat, bådadera under en utdragen period - vore det lämpligt att kunna avföra en doktorand. JK:s beslut öppnar vägen för en sådan rutin.

Institutet för folklivsforskning:

Med inaktiv torde avses studerande med 0 procents studieaktivitet; en snarlik kategori är de vars aktivitet understiger 10 procent. I ingendera fallen påverkar dessa förutsättningarna för intagning av nya studerande till forskarutbildningen. Ingendera kategori belastar institutionen med krav på handledning. I något eller några enstaka fall synes det dock rimligt att anta att studierna återupptas med en rimlig grad av aktivitet. På detta bör vi se positivt.

Inaktiva forskarstudierande bör kunna avföras med innebörden att inga meddelanden om seminarier, gästföreläsningar etc. skickas till vederbörande. Inaktiva som anmäler sin önskan att studera i rimlig utsträckning bör tillåtas att göra detta utan formell antagningsprocedur men bör uppmanas att presentera en plan för studierna.

Institutionen för antikens kultur och samhällsliv:

Institutionen konstaterar att det största problemet inte är de totalt inaktiva utan de med mycket låg men jämn aktivitetsgrad. Såvitt vi förstår är det dock de totalt inaktiva som avses i skrivelsen och för vår del innebär dessa studenter inte några problem så länge de inte räknas in i det högsta antal doktorander som får finnas antagna till forskarutbildningen. Inte ens om någon tidigare totalt inaktiv student dök upp, vilket i dagens läge förefaller otroligt, skulle det innebära något större problem.

Umeå universitet:

Samtliga fakulteter - utom den medicinska, som menar att detta inte är något reellt problem för dess del - anser att det är ett problem, även om det inte är stort. Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten frågar om inaktiva doktorander kan bli ett problem för fakulteten i ett nationellt kvalitetsutvärderingssammanhang. Humanistiska fakulteten påpekar det onödiga i att återkommande redovisa ett stort antal registrerade doktorander, som i själva verket ger en felaktig bild av forskarutbildningssituationen, och anser att en central reglering vore önskvärd. Även samhällsvetenskapliga fakulteten efterlyser en enkel generell reglering av hur de inaktiva doktoranderna skall behandlas. Eventuellt skulle det räcka att med att tydligt understryka innebörden av vissa formuleringar i högskoleförordningen, bl.a. 9 kap. 7 § första stycket tredje meningen. Härigenom skulle en begränsning kunna införas för enskild doktorand att delta i undervisningen en viss tid, liksom begränsningen av rätten att erhålla handledning. Ett sådant förtydligande behöver dock inte göras centralt utan skulle kunna hanteras på fakultetsnivå. Odontologiska fakulteten anser att det finns behov av centrala direktiv och att fakulteten bör ges möjlighet att avregistrera inaktiva eller olämpliga doktorander.

Inte heller **KI** och **Linköpings Tekniska Högskola** anser att det föreligger ett behov av central reglering av frågan.

Mestadels kan inaktivitet inom forskarutbildningen hanteras genom individuella ställningstaganden och överenskommelser. Problem kan emellertid uppstå om institutionen och doktorand har olika uppfattningar om åtgärderna. JK:s fall belyser de betydande utredningsinsatser och resurser som kan tas i anspråk under sådana omständigheter, och det bör sannolikt övervägas om en central reglering från statsmakternas sida skulle kunna leda till tydligare direktiv, med bibehållande av rätts säkerheten för individen.

KTH:

Antalet inaktiva forskarstuderande vid KTH uppskattas idag vara mycket stort. Den långsiktiga planeringen av forskarutbildningen kan försvåras genom att denna grupp har företräde till studier framför nya sökande, men kan ändå inte anses utgöra ett generellt problem. Frågor om vilka åtgärder som är rimliga att vidta mot inaktiva studerande har dock blivit vanligare varför en ändring av gällande lagstiftning anses angelägen. Dessutom kan ett framtida prestationsrelaterat fakultetsanslag komma att förstärka behovet. För att förbättra högskolans möjlighet att hålla en god effektivitet i forskarutbildningen bör det i det centrala regler anges en lägsta tillåtna studieaktivitet, undantaget tid då studieuppehåll anmälts och då rätt till ledighet föreligger enligt lag eller annan förordning. KTH anser att lägsta tillåtna aktivitetsgrad bör vara 33 procent av heltidsstudier, vilket ger en maximal studietid om tolv år fram till doktorsexamen. Administrativa beslut om avregistrering av forskarstuderande bör fattas på samma grunder vid alla svenska universitet och högskolor. Det är också mycket viktigt att studerande kan förutse vad ett visst handlande kan få för konsekvenser. Avregistrering av studerande med aktivitet understigande 33 procent minst tre år i följd bör tillåtas. Även forskarstuderande som inte innehar doktorandtjänst eller utbildningsbidrag bör uttryckligen ges rätt till studieuppehåll. Enligt KTHs mening skall inte tid under vilken den studerande haft studieuppehåll eller tjänstledighet ingå i den tid som läggs till grund för en avregistrering. Möjlighet för avregistrerade att återantas måste finnas. Att återantagning skall ske i konkurrens med andra sökande till forskarutbildningen måste anses skäligt. Den studerandes förmåga att genomgå forskarutbildning (lämplighetsbedömning) skall bedömas vid antagning till forskarstudier. Lämplighetsbedömningen görs idag mot bakgrund av de grundläggande högskolestudierna. I varje enskilt fall skall vid förnyad lämplighetsbedömning avgöras om den tidigare forskarutbildningen bör beaktas.

SLU:

Stimulansåtgärder i form av examenspremier, ökat antal studiestöd, systematiserad revidering av de individuella studieplanerna, stödåtgärder i form av handledargrupper, särskilt utsedda studierektorer för forskarutbildning är exempel på åtgärder, som förmodligen bidrar mer till ett effektivt resursutnyttjande än avskiljande av det fåtal individer, som trots sådana åtgärder förblir inaktiva.